د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

ـمدالحق امیری

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي حالت ته يوه كتنه

(وروستى دوې لسيزې)

PROPERTY OF ARIC Established 1989

ليكوال
عبدالحق اميرى

PROPERTY OF ACKU

ژباړن
صلاح الدين
۱۳۷۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پیژندنه:

*د کتاب نوم : د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

*لیکوال : عبدالحق امیری

*ژباړن : صلاح الدین

*کمپوزر : محمد وسیم عزیز

*دچاپ کال : ۱۳۷۸/ ۱۹۹۹م

*دچاپ ځای : پیښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

اریک له دوو کلونو راهیسې د افغانستان بېلابېلو ولایاتو ته د ګرځنده کتابتونونو دلېږلو پروګرام جوړ کړی دی؛ ګرځنده کتابتونونه د اوسپنیزو صندوقونو په بڼه جوړ شوي، د هیواد په یوه برخه کښې په یوه ځانګړي ځای کښې ایښودل کېږي د سیمې خلک راځي کتابونه په امانته توګه اخلي، لولي یې خپلو شا او خوا نالوستو کسانو ته یې اوروي، بیا یې بېرته راوړي او په بدل کښې بل کتاب اخلي او په دې ترتیب په سیمه کښې د کتابتون ټول کتابونه لوستل کېږي او بیا دا ګرځنده کتابتون بوې بلې سیمې ته وړل کېږي.

موږ هڅه کړې دې کتابتون ته داسې کتابونه راغونډ کړو چې له یوې خوا یې ژبه ساده او اسانه او له بلې خوا د خلکو د استفادې او اړتیا وړ خبرې او مطالب ولري او له دوی سره په روان ژوند کښې عملي مرسته وکړي، لکه د کرنې، لاسي کارونو، چرګانو روزنې او نورو چارو کښې.

موږ په دې ترڅ کښې دا سروې هم کوو چې خلک نورو کومو آثارو او کوم ډول موادو ته اړه لري، چې په دې لړ کښې موږ ددوی ګټې غوښتنې او د اړتیا وړ مواد لاس ته کړل خو متأسفانه په دې برخه کښې مو کتابونه ونه موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د دوی په گرځنده کتابتونونو کښې یې ځای پر ځای کړو.
د دې تشې د ډکولو له پاره مو یو کال وړاندې « یونوچا » ته وړاندیز وکړ چې مالي مرسته وکړي او موږ د دې گرځنده کتابتونو له پاره په خپله یو شمېر د اړتیا وړ کتابونه چاپ کړو او د خلکو غوښتنو ته په خپل لاس د عمل جامه ورواغوندو؛ هغوی زموږ وړاندیز و مانه او یو موټی پیسې یې راکړې. موږ د دې له پاره چې کار سیستماتیک او ښه گټور شي د دې کار ته مو د تهیې یوه ډله وټاکله چې هم زموږ د اداري غړي پکښې دي او هم د هېواد یو شمېر مجرب او له دې کار سره علاقمند لیکوال او مؤلفین چې په گډه به کار کوي، د اړتیا وړ کتابونه به یا په خپله او یا د هغو لیکوالو په وسیله چې په ټاکلي موضوع کښې تخصص او مهارت لري، تهیه کوي او د کتابونو د پلانگذارۍ، تهیې، چاپ او وېش ته د چمتو کېدلو ټول پړاوونه به یې په گډه پر مخ بیایي. دا ډله د افغانانو له خواخوږې میرمن نانسي هچ دوپرې، حبیب الله رفیع، سر محقق زلمی هېواد مل، حسین فخري، محمد فهیم رحیمیار او محمد رفیع څخه جوړه ده.
موږ د هېواد په کلیو، بانډو او ښارونو کښې د گرځنده کتابتون له ټولو گرانو لوستونکو څخه هیله کوو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې را ولیږي او د هېواد له ټولو پوهانو او عالمانو څخه هیله لرو چې په دې لاره کښې را سره مرستې شي چې په دې برخه کښې له ښه نه ښه کتابونه وړاندې کړای شو!

په درنښت

« د اریک گرځنده کتابتونونو اداره »

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
پیلامه	۱
سریزه	٤
د افغانستان جغرافیایي او اقلیمي وضعیت	۷
مهاجرت او بیځایه کیدنې	۹
کرنه او مالداري	۱۱
ځنګلونه او څړځایونه	۱۵
طبیعي سرچینې او انرژي	۱۷
صنایع او لاسي کارونه	۱۹
د کار بازار	۲۲
کورنۍ او بهرنۍ سوداګري	۲٤
مالي سیاست او دولتي مصارف	۲۷
د بانکداري سیستم	۲۹
پیسې او بې جلبه تورم	۳۱
ترانسپورت او ملکي هوانوردي	۳٤
مواصلات او اطلاعات	۳۷
کور جوړول	۳۸
بیوزلي او سیمه ییزې نا انډولي	٤۰
د خوراکي موادو شته والی	٤٤
د بین المللي تولنو بشري او براختیا یي مرستې	٤٦
روغتیا	٤۸
ښوونه او روزنه	۵۰
د استفادې وړ منابع	۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلامه

اقتصاد په لګښت کې د انډول مانالري. اقتصاد هغې پوهنې ته ویل کیږي چې بشري کړه وړه د موخو (هدفونو) او کمیابو وسایلو تر منځ - چې ډول ډول ګټې ترې اخیستل کیږي - د اړیکې په څیر څیړي. دا تعریف که څه هم بشپړ نه دی او اقتصاد پوهان د دې پوهنې لپاره ډول ډول تعریفونه لري چې په دې رساله کې یې له راوړو ډډه شوې.

اقتصادي اړیکو د بشر له پیدایښت نه تر دې دمه د انساني ټولنې سره ملګرتیا لرلې ده. که تاریخ ته وګورو د ډیرو پراختیا غوښتنو، خونړیو جګړو، لښکر کشیو، او زور چلولو ریښې اقتصادي عوامل وو.

د تولید زمینو ته لیوالتیا، کارلټول، لاډیره ګټه کول، داړتیا وړ څیزونو پلورل او رانیول، د نرخ ټاکل، د ژوند د سطحې پراختیا او نور، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامل دي چې انسانان او حکومتونه لا ډير هڅوته ليواله کوي.

د اقتصاد پوهه د انسان لومړنيو اړتياوو، لکه اوبه، خوراک، پوښاک او نورو په لټولو او برابرولو ټينګار کوي. تجربه راښيي چې که د انسان دغه بنسټيزې اړتياوې پوره شي نورې غوښتنې لکه امنيت او د مال او سر ساتل را برسيره کيږي او چې دغه بشري غوښتنې هم ترسره شي نورې غوښتنې، لکه د لا ډير مالونو ترلاسه کول، حشمت او جلال، مينه او محبت او نور راپورته کيږي. انسان تل غوښتنه لري تر هغه څه چې يې لري لا ډير وګټي.

په پر مختللې نړۍ کې د کور، موټر، تلويزيون، يخچال درلودل په لومړنيو اړتياوو کې شميرل کيږي. خو په وروسته پاته هيوادو کې ډير لږ وګړي پر دغو اسانتياوو لاس بري دي. څومره چې مدنيت پرمخ درومي، ورسره د خلکو غوښتنې هم تل مخ په زياتيدو وي. په همدې اساس د خلکو د ژوند د آسانتيا لپاره نوې تکنالوژي ورځ په ورځ وړاندې کيږي. نن د زرګونو وګړو ځای کمپيوټر نيولی دی او د زرهاوو نورو لپاره يې د کار او ګټې زمينه برابره کړې ده.

له بده مرغه انسانی نړۍ د بيعد التۍ او ډول ډول نابرابريونه ډکه ده. که د زمکې په يوه ګوټ کې انسان له مادي نعمتونو څخه خوند اخلی په بل ګوټ کې د يوې مړۍ ډوډۍ په هيله زرګونه انسانان خپل ژوند له لاسه ورکوي. د افغانستان په جګړه ځپلي هيواد کې لاهم خلک دوچې ډوډۍ په تکل کې دي. د عصري ژوند له نعمتونو او نوې تکنالوژۍ څخه بې برخې دي. دا هيواد چې لا پخوا په وروسته پاتې هيوادو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیرل کیده د جگړې کلونو په ترڅ کې کنډواله شوی دی. له یوې خوا د گټې زمینې محدودې شوې او له بلې خوا د زیرمو لړوالی او د پانگه اچونې نه تشویق د اقتصادي پرمختگ مخنیوی کړی دی. ډیر ملي پانگه وال له هیواده تللي، کارخانې ویجاړې شوې، مالونه یې لوټ شوي او د مالیې ټولولو سیستم او په پرمختیایي هڅو کې د دولت د بودجې ویش تس نس شوی دی.

دا رساله چې په ډیره ساده او عام فهمه ژبه برابره شوې د هیواد اقتصادی حالت په کلي ډول نه څیړي ځکه چې دا ډول کار لا ډیرو څیړنو ته اړتیا لري. اصلي هدف دادی چې ځوان نسل د هیواد د اقتصادی سرچینو او مبادیو په هکله پر څه وپوهیږي او پر خپل ټولنیز او شخصي ژوندانه د دې کور گډې جگړې تاثیر تر څیړنې لاندې ونیسي.

و ما علینا الا البلاغ

عبدالحق امیری

اسلام آباد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د افغانستان ورو سته پاتې هیواد د دوولسیزو ویجاړوونکو جګړو په ترځ کې د سیاسی، نظامی او اقتصادی بدلونونو شاهد وچې دا ګرده بدلونونه د دغه هیواد د ټولو اقتصادی او اجتماعی بنسټونو د ویجاړیدو سبب شوي دي. دغه اوږده جګړه له ورانیو او لوټ برسیره د زیاتیدونکو بدمرغیو او تکلیفونو لکه ډله ییزی وژنې، بېځایه کیدنې، د خلکو د مالونو د لوټ او تالان سبب ګرځیدلې دي. د هیواد ټول اقتصادی بنسټونه، لکه کانونه، سپکې او درنې صنایع، دولتی اداري، د استوګنی کورونه، د ټولیزو اړیکو سیستم، د ښوونې او صحی نظام او نور د دغې کور ګډې جګړې له امله تباه شوي دي. د ثور د اوومې له کودتا ځې د افغانستان د خلکو د بدمرغیو پیل ګڼل کیږي، ترڅې پخواهم افغانستان د وروسته پاتو هیوادو په کتار کې ځای درلود او د سړي سر منځنی عاید یې ۱۳۰ امریکایی ډالره اټکل کیده.

(مینځنی عاید = د یوه ټولګی مجموعی عاید چې د ټولګی دوګړو پر تعداد وویشل شی.) په مختلفو هیوادو کې د خلکو د ژوند د سطحې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر تله کولو لپاره معمولاً د سرې سر عاید چې د عاید دویشلو د ډول ښکارندوی دی کار اخیستل کیږي. دیادولو وړده چې د حسابولو دغه معیار هم څه نیمگړتیاوې لري چې تر ټولو مهم یې د هیواد دوگړو ترمینځ دعاید مساویانه ویش دی.

په ۱۹۷۹م کال کې د هروگړي داخلي ناخالص تولیدات ۱٤۳ او د هر وگړي ملي ناخالص تولیدات ۱۷۰ ډالره اټکل شوي وو. داخلي ناخالص تولیدات د تولید شوو څیزونو او خدمتونو د بازار په بیه له ارزوني وروسته یو پریل باندې د هغو دارزښت له زیاتولو لاس ته راځي. ملي ناخالص تولیدات له داخلي ناخالصو تولیداتو سره د هیواد دوگړو په بهر کې د پانگې اچوني له زیاتولو او د داخلي بازار د عاید له کسر څخه لاس ته راځي.

ښخوا اقتصادي عمده فعالیتونه د حکومت له خوا څارل کیدل، یوازې د کرنې سکتور او یوه اندازه هم تجارت د خصوصي سکتور په واک کې و. دې وضعیت د جگړې په کلونو کې بدلون وموند. د کوچنیو پانگه والو د هڅونې په خاطر د افغانستان دولت په ۱۹۸۷م کال کې مشورتي شوری جوړه کړه، که وکولی شي خصوصي سکتور ته پراختیا ورکړي. د جگړې په ترڅ کې د مرکزي دولت پدل ورو ورورا ولوید او سیمه ییزو سیاسي او نظامي ځواکونو د هیواد په مختلفو برخو کې د خپلې خوښې او یو څه خود مختارې ادارې جوړې کړې. دې کار سره له دې چې انارشیزم او بې بندوبارې رامینځته کړه د خصوصي سکتور د هڅونې او پراختیا سبب هم گرځید.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو د پراختیايي پروګرامونو (UNDP) دفتر د اټکل له مخې په ۱۹۸۹ م کال کې د هیواد د داخلي تولیداتو په سلوکې ۸۱.۶ له خصوصي سکتور څخه برابریدل چې د هغو په سلوکې ۹۹ یې د کرنې سکتور له محصولاتو لاس ته راتلل. د ۱۹۹۲ م کال په خپل مینځ نښتوکې د هیواد ډیر صنعتي موسسات ویجاړ، مالونه او ماشین آلات یې تالا شول.

د تاسیساتو لږ شمیر چې په ځینو ښارونو کې د جګړې له ګواښ څخه خوندي پاتې دي لا فعالیت لري.

په کلیو او بانډو په تیره د هېواد په شمالي برخو کې د کورنیو له اقتصاد سره حرفه یي تولیدات مرسته کوي. غالۍ او تهغراو بدل، خامک ګنډل او نور رواجي لاسي صنایع اکثراً د ښځو په لاس سرته رسیږي او د نارینه وو په واسطه بازار ته وړاندې کیږي.

په اوسني روان حال کې د هیواد اقتصاد د بهرنیو هیوادو د سمدستي بشري مرستو، له د ښمنو ډلو سره د هغوی د بهرنیو ساتونکیو له دوه اړخیزو مرستو، د مخدره موادو تولید، د کوکنارو کرا و بهرني تجارت په ذریعه ساتل کیږي. کرنه او مالداري د هیواد د اقتصاد عمده عناصرو په څیر خپل اهمیت ساتلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان جغرافيايي او اقليمي وضعيت

افغانستان په وچه کې چاپير يو هيواد دی چې په منځنۍ آسيا کې ځای لري. د افغانستان ګاونډيان د ايران اسلامي جمهوري لويديزه خوا، ترکمنستان، ازبکستان او تاجکستان په شمال کې، د چين ولسي جمهوريت په شمال ختيځ او پاکستان يې په سهيل او سهيل ختيځ کې دي. سره هوا د کرنې ورزمکو لروالی، د کرنې د وسايلو دوديز توب او د اوبه خور نيمګړی سيستم، د کرنې له پرمختللبو لاروچارو سره د بزګرانو نابلدتيا د متخصصينو او کرنيز نويو آلاتو لږوالی او د کرنې چاروته د مسوولو مقاماتو نه پاملرنه له هغو عواملونه دي چې په خپل وار د هيواد د اقتصادي وروسته پاتې والی سبب شوي دي. د هيواد آب و هوا په مختلفو برخو کې توپير سره لري. په سهيل او سهيل لويديځ ولايتونو کې هوا نسبتاً وچه ده. د هيواد په ډيرو برخو کې د هوا وضعيت د للمي کرکيلې لپاره چندان وړتيا نه لري. د ملګرو ملتو د کرنې او خوراک دفتر (FAO) د ۱۹۹۷ م کال له ګزارش سره سم د بدخشان په ولايت او مرکزي غرونو، مشرقي او جنوبي کې کافي باران اوري. په دې سيمو کې کنګل کيدل محدودو کوونکی عامل دی. ختيز او جنوبي ولايتونو کې لږ باران اوري خو په دې سيمو کې د کرنې فصل

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کافي اندازه اوړد او آبي زمکې اکثراً دوه فصله دي.

په للمي زمکو کې د کافي باران نشتوالی هغه هم په مناسب وخت کې د کرنيزو توليداتو د کمښت سبب گرځي.

د (FAO) د ۱۹۹۷ کال له گزارش سره سم د هيواد د اوبو د سرچينې نژدې ۸۰ په سلو کې د هندوکش له غرونو دي. د هيواد آبي زمکې ۳ . ۵ ميليونه هکتاره اټکل شوې چې د هيواد د پراخوالي په سلو کې ۵ . ۵ جوړوي. له دې ټولگي په سلوکې ۱٤ دو فصله، ۲۲ يو فصله او ۲ ، ۵ بڼونه دي. او په سلوکی ۲۲ نورې هغه زمکې دي چې په وار سره کرلې کيږي. للمي زمکې ۸ . ٤ ميليونه هکتاره اټکل شويدي چې د هيواد ټولې خاورې په سلوکې ۸ جوړوي. د هيواد د خاورې په سلوکې ۷۰ له لوړو او څرځايونو جوړه ده او ۹ ، ۲ يې په ځنگلونو پوښلې ده.

طبيعي آفتونه، لکه نيزونه، شديدې زلزلې، د زمکې ښوييدنې او نور په ځپل شويو سيمو کې د رېړوونکو اقتصادي ستونزو سبب گرځي. په کال ۱۹۹۱ کی د ريکتر په کچ ۵ ، ٦ درجې يوې شديدې زلزلې د هيواد په شمال کې په دولتي اوشخصي املاکوکې ډيرې ويجاړ تياوې راوستې او ډير خلک او مواشي پکې سټ شول. په همدغه وخت کې ويجاړوونکي نيزونه په جنوب لويديزو ولايتونو کې زښت ډير وراني پيښې کړې. په کال ۱۹۹۳ م کې دريکتر په کچ ٤ درجې زلزلې هم په شمال کې د ډيرو ورانيو سبب شوې.

د ۱۹۹۸ کال په ژمي او پسرلي د تخار او بدخشتان په ولايتونو کې د دوو مدهشو زلزلو شاهدان وو چې د دريکتر په کچ ۱ ، ٦ او ٦ ، ٦ درجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې درستاق، چاه آب او شهر بزرگ په ولسواليو کې يې په لسګونو کلي په کنډوالو بدل کړل. د دغو زلزلو په اثر له ۴۰۰۰ کسانو نه زيات مړه او سلګونه نوريې خپل کورونه او شته (که څه هم نيشتوکي وو) له لاسه ورکړل. د پروسږ کال ژمی (فبروری ۱۹۹۹) زلزلې د وردګو او لوګر ولايتونو کې نژدې ۱۶۰۰۰ کورونې وځپلی. که څه هم د مرستی رسولو موسسی، لکه ملګری ملتونه، نړيوال سره صليب او نورو غير حکومتي مؤسساتو په چټکۍ له ځپل شويو خلکو سره د مرستی له پاره و د انګل او لومړنی اړتياوې، لکه خوراک، کمپلې او خيمې يې پر خلکو وويشلې، سره له هغو له طبيعی آفتونو نه زيږنده ويجاړ تياوو د هغو سيمو د خلکو له کړاوه ډک ژوند يې لا پسی ستونز من کړی دی.

مهاجرت او بيځايه کيدنې:

له غير رسمي اټکلونو سره سم تر ۱۹۹۶م کال پوری د هيواد دوګړو شمير ۲۱ ميليونه تنه اټکل شوی دی چې په دې رقم کې بنايي له هيواده بهر مهاجرين نه وي راغلي او دا ټول ارقام اټکليز دي. کومه سر شميرنه چې د شاهی او محمد داؤد خان د جمهوري حکومتونو په وخت کې په نظر کې وچې وشی سرته ونه رسيده او د حفيظ الله امين د اټکليزې سرشميرنی پايلې دومره بې بنسټه او مسخره وې چې په خاطرو کې هم نه دي پاتې.

په افغانستان باندې د سرو لښکرو د تيري په اثر د پنځو ميليونو تنونه زيات افغانان پاکستان او ايران ته مهاجر شول. د روسی ځواکونو له وتلو وروسته له د ښمنيو ډکو جګړو په اوږديدو د مهاجرت خوځښت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځه لږ کچ سره ګاونډیو هیوادو ته دوام وموند. په ۱۹۹۲م کال د مجاهدینو په واکمن کیدو سره په دې هیله چې جګړې پای ته رسیږي له یونیم میلیونه زیات مهاجر په بیړه له پاکستان او ایران نه هیواد ته ستانه شول. تنظیمي جګړې د رزګونو انسانانو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جګړې له اوره یې تیښته کوله. په ۱۹۹٤م کال په کابل کې د جنرال دوستم ځواکونو په ګډون او د حزب وحدت په پلوي د اسلامي ګوند جګړه له جمعیت سره چې د استاد سیاف د ځواکونو پلوي یې له ځانه سره لرله د کابل ښار د پنځو سوو زرو بیوزلو وګړو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جلال آباد ښار د شاوخوا سوزنده بیدیاوو کې ترخیمو لاندې تر ۱۹۹۷م کال پورې د نړیوالو سازمانونو په مرستو ژوند کاوه.

لاهم زرګونه انسانان د هیواد په مختلفو سیمو کې د جګړو له امله له بدې ورځې له خپلو کورونو وتي او په داډمنو ځایونو کې موقتي ژوند تیروي. همدا و چې په حقیقت کې د هیواد تولیداتو او په تیره د کرنې او مالدارۍ په سکتور کې د پرله پسې کمښت سبب ګرځیدلي دي. جګړې د خلکو د ژوند څرنګوالی ته بدلون ورکړی او د جنائي پیښو وژلو، جرمونو او معیوبیتونو د پراخېدو سبب ګرځیدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

الف: کرنه:

د افغانستان اقتصاد تل په کرنې او مالدارۍ تکیه لرلې ده او په سلو کې نژدې ۸۵ خلک د کرنې او مالدارۍ په دنده بوخت دي. د اساسي بنسټونو د ویجاړتیا او د هیواد په ګوټ ګوټ کې د میلیونونو په شمیر د ځمکنیو ماینونو له شته والي سره سره، کرنه او مالداري د خوځنده اقتصاد عمده برخه ده. کرنه د افغانستان د اقتصادي پراختیا په پروسه کې وچت ځای لري.

ځکه د دغه ژوند بخښوونکي سکتور وده د کرنیزو لاسته راوړنو د زیاتوالي او د هیواد د ډیرو خلکو د ژوندانه د سطحې د ښه والي سبب ګرځي.

د جګړې له کلونو د مخه د هیواد د صادراتي توکیو په سلو کې ۷۲ د کرنې سکتور برابرول. همدا ډول په سلو کې ۳٤ دولتي پانګه اچونې ددې سکتور په واسطه جذب شوې او په سلو کې ٥٦ دولتي عایدات هم له همدې برخې برابریدل. د ۱۹۷٤ - ۱۹۷٥ کلونو کې د هیواد د کرنیزو تولیداتو په سلو کې ۷۱ غنم، جوار، وریشې او وریژو جوړول. میوو او سبو په سلو کې ۲٥ پنبې په سلو کې ٥، ۲ او ګنیو په سلو کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو کرنیزو تولیداتو برخې جوړولې. غوړي ورکوونکې دانې او نور محصولات په لړه اندازه تولید یدلې. تر کال ۱۹۹۳ په کرنیزو زمکو کې نژدې ۳۵ فیصده لږوالی پېښ شوی دی. حال دا چې په دغه کال په کرنیزو تولیداتو کې د جګړې نه د مخه کلونو په پرتله په سلو کې ۵۰ راټیټیدنه اټکل شوې وه. د (FAO) له گزارشاتو سره سم د کال ۱۹۹۳ م لپاره د هیواد د خړوبولو سیستم په سلوکې ۲۵ ویجاړ شوی دی چې د آبی زمکو موازې یې ۱،۵ ملیونو هکتارو ته راټیټ کړې دی.

د جګړې د مخه کلونو کې، د افغانستان دولت د کرنې اصلاح شوې تخمونه او کیمیاوې سرې یې د پورپه ډول د هیواد بزگرانو ته ورکول چې د کرنې د پراختیا بانک په واسطه به تنظیمیدل. دغه سیستم هم د جګړې په کلونو کې تس نس شو. پرله پسې جګړو د کورنیو تولیداتو اندازه راکمه کړه، د خړوبولو سیستمونه او نور اقتصادی لومړنی بنسټونه یې ویجاړ کړل او د تخم او سرې درانیولو او ویشلو او د نورو کرنیزو وسایلو دویش جریان یو مخ بندشو. ډیرې زمکې ناکرلې پاتې شوې او د یوې غوا یان له مینځه لاړل او ځنگلونه هم وران شول.

د امنیت او آرامۍ په بیرته راتگ سره د هیواد په ډیرو سیمو کې کرنیز سکتور مخ په ښه والی روان شوی دی. په وروستیو کلونو (۱۹۹۷ م او ۱۹۹۸ م) کې چې کومه سروې شوې ده په کرنیزو تولیداتو کې زیاتوالی راښیی. که څه هم کرنیز تولیدات د خلکو د لومړنیو اړتیاوونه څو ځله لاهم کم دي. د (FAO) د ۱۹۹۶ م کال کرنیزه سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندوي چې د اصلاح شوي تخم د حاصلاتو مينځنۍ بريد په هر هکتار زمکې ۶ ، ۲ ټنه دی. هغه نمونې چې په دې را وروسته ۱۹۹٤ م او ۱۹۹۵ م کلونو کې تجربه شوې دي د حاصلخيزۍ اوسط په هر هکتار آبي زمکه کې ۹ ، ۲ ټنه را ښيي. (کرنيزه ستراتيژی FAO - ۱۹۹۷).

په کرنيز سکتور کې ښځې ستر ځای لري. هغوی د سبو په کر، خيشاوه، د شولو نهالولو، د چرګانو روزل، مالداري او د وريښمو د چينجو په روزنه او توليد کې رغوونکی ځای لري. په کرنيزو هڅو کې د ښځو ونډه اخيستل د هغوی په نژادي ډلو او د هغوی د کورني اقتصاد په څرنګوالي پورې تړاو لري. په ځينو سيمو، لکه نورستان کې ډيرې کرنيزې هڅې د ښځو له خوا ترسره کيږي.

په اوسنيو شرايطو کې اپيم او خشخاش د کرنيزو محصولاتو ستره برخه جوړوي. پخوا به کوکنار په لرې کليو (چې د دولت د نفوذ او څارنې له ساحې نه لرې وو) کرل کيدل. د قانون د ځواک د تنفيذ نشتوالی، ناوړه اقتصادی حالت، د توليدی موسساتو ويجاړتيا او اپيموته دورځ په ورځ زياتيدونکی غوښتنی سره يو ځای د کوکنارو د کرد پراختيا سبب ګرځيدلي دي. ننګرهار، کندهار، هلمند او بدخشان دا پيمو ستر توليدونکی ولايتونه ګڼل کيږی. د ترياکو د کلني کر د هغې سروې سره سم چې په ۱۹۹۸ م کال کې چې د مخدره موادو د څارنی موسسی (UNDCP) له خوا وشوه د اپيمو توليد په ۱۹۷۸ م کال کې ۲۰۰ ټنه و، اما په ۱۹۹۷ م کال کی يې ۲۸۰٤ ټنوته زياتوالی موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: مالداري:

مالداري او د څارویو روزنه د کرنیز سکتورستره برخه جوړوي. په راتلونکې کې په هم دغه مشغولا د هیواد اقتصادي پراختیا او پر مختګ کې ستر ځای ولري. د مالدارۍ له لارې کیدای شي چې خوراکي مواد برابر او پولي عواید لوړ کړای شي. کوچیان او هغه خلک چې د هیواد په ګوټ ګوټ کې د څارویو په روزنه بوخت دي د خپل د ژوندانه اړتیاوې له همدې لارې برابروي. د هیواد مشهور اهلي څاروي پسه، وزه، غویي، آس، خر، کچره او نور دي.

له جګړې نه د مخه افغانستان په نیویارک او لندن کې د قره قل بازارونه په انحصار کې لرل چې د بهرنیو اسعارو د راتلونې د پاره ښه چینه ګڼل کیده.

د افغانستان حکومت له دې برخې نه د لازیاتې ګټې په خاطر د قره قل د تولید د پراختیا لپاره په جدي اقداماتو لاس پورې کړ چې د څارویو د روغتیا او د څړځایونو د ساتنې او څارنې په برخه کې د علمي څیړنو سبب وګرځید. په پایله کې د هیواد په شمال، ختیځ او سهیل کې دولتي فارمونه تأسیس شول او په ټولو ولسوالیو کې د څارویو کلینیکونو پراختیا ومونده.

د جګړې د وولسیزو د ولتي فارمونو او د شخصي مالدارۍ کړو وړو ته نه جبیره کیدونکې زیانونه رسولي دي. د (FAO) د حیواني پروژې د ۱۹۹۷ م کال ګزارش څرګندوي چې د رسیدلو زیانونو اندازه په سلو کې له ۴۰ تر ۵۰ د یوې په غوایانو کې، په سلو کې ۶۷ په نورو څارویو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلو کې ۷۰ د قره قل په تولید کې اتکل شویدی. د جګړې او قومي دښمنیو په سختیدو د شمال په سیمو کې د قره قل تولید او د پسونو روزنه کې ډیر زیات کموالی راغلی دی. د جګړې اوږدیدل، د کوچیانو او مالدارانو تګ راتګ یې محدود کړیدی.

د (FAO) د څارویو د تولید د ګزارش په اساس چې په کال ۱۹۹۷م کې خپور شو د هېواد څاروي ۳،۷ میلیونه غوایان، ۲۲ میلیونه پسونه، ۹ میلیونه وزې، ۳۷۰۰۰۰ آسونه، یو میلیون خره، او ۲۸۰۰۰۰ اوښان اتکل شویدي. د ملی اقتصاد ددغی ستري برخې بیارغلونه د څارویو د روزنې او د تولید توان د زیاتولو او پراخوالی ته اړدی چې بزګران وکولای شی په خپله د خپلو څارویو شمیر ته د یوې عایداتی سرچینې په توګه زیاتوالی ورکړي.

ځنګلونه او څړځایونه:

د هیواد ځنګلونه او ورشوګانې هم د ژوند د چاپیریال د ښکلا او سلامتیا او هم د بهرنیو میلمنو او توریستانو د راتلو له لارې د پریمانه عوایدو د لاسته راوړنې او د څارویو د روزنې لپاره ستر اهمیت لري. له یو پلوه د ځنګلونو له لرګو په کور جوړولو او بهرته د هغو له صادرولو نه ګټه اخیستل کیږي او له بله پلوه د هیواد اوچت او آسمان څک غرونه د ځنګلونو په واسطه په ښکلو او لیدنې وړ سیمو بدلون موندلی چې د خارجی توریستانو د هڅونې او تخنونې سبب ګرځی. د ځنګلونو نورې ګټې د هوا پاکول، دویجاړوونکیو نیزونو مخنیوی او وحشی څارویو ته پناه ورکول دي. د دولتی زمکو په هکله د ۱۹۸۹ کال د ارقامو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم، ځنګلونو نژدی ۹، ۱ میلیونه هکتاره زمکه نیولې ده چې د هیواد د ټولې خاورې په سلوکې ۹، ۲ جوړوي. د کونړ او نورستان ځنګلونه د هیواد تر ټولو مشهور او ښکلی ځنګلونه حسابیدل. د پکتیا ځنګلونه ګڼ او تر ډیره د ځیړیو او ولودونو په واسطه پوښل شوي وو.

خو افسوس چې د غې ویجاړوونکې جګړې د هیواد ښکلی او ګڼ ځنګلونه په لومړنی ګام په تباهی کې ښکیل کړل. د پخوانې شوروی عساکرو له خوا ځنګلونو ته د اوراچونې پالیسي له یوې خوا او له بله پلوه د لرګو د تاجرانو نه مړیدونکی هوا او هوس د هیواد ګڼ او ښیرازه ځنګلونه د نابودی برید ته تیل وهل. د حکومت او قانون د نشتوالی له امله لاهم د سیمی خلک ښبرازه او ځوانې ونې په ډیرې بی دردی وهی او د نیشتوکی متاع په بدله کې یې د پاکستان بازارونو ته وړاندې کوي.

د هیواد په شمال او لویدیځ کې د پستې او غرني نښترو ځنګلونه وهل شوي او له هغونه د سون د لرګو لپاره ګټه اخیستل کیږي.

غیر رسمی ګزارشونه وایی چې هره ورځ ۳۰ تر ۴۰ لاری لرګې د چمن له لارې د پاکستان خاورې ته ننوزې. ددې ځنګلونو د اهمیت او سر شارو عوایدو په نظر کې درلودلو سره ښایی افغانی مقامات په راتلونکی کې د ځنګلونو له وهلو په کلکه مخنیوی او د ساتنې او څارنی لپاره یې اقدام وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعی سرچینې او انرژي

د طبیعی زیرمو د لر لو له پلوه افغانستان نسبتاً بډای دی. د هیواد ستړې زیرمې طبیعی ګاز، وسپنه، مس، لاجورد، مالګه، د چونې او مرمرو ډبرې، د ډبرو سکاره او نور دي. همدا ډول یورانیم، سپین زر، سره زر، سلفر، نیکل، لتیوم، مګنیشیم فلورایډ او نور کانونه په کافی اندازه په هیواد کې پیدا کیږي. د هیواد د اوسپنې او مسو زیرمې د نړۍ د ریمې ستړې زیرمې ګڼلی کیږي. د هیواد طبیعی ګاز له ۱۰۰ تر ۱۵۰ میلیون متر مکعبه پورې اټکل شوی وچې پخوا یې د هیواد د ټولو صادراتو په سلو کې ۵۰ برخه جوړوله.

او د نړیوالې بیې نه په ټیټه بیه پخوانی شوروی ته صادریده، د طبیعی ګاز پلورل د جګړې په کلونو کې بند شول. د ګاز تولید او وړاندې کول د مجاهدینو د عملیاتو او شوروی عساکرو په واسطه د ګاز د ځاګانو د ورانولو له امله بند شول. د ګاز د ځاګانو د ویجاړتیانه را رسیدلی زیانونه په کال کې ۲۰۰ میلیونه ډالره اټکل شوي دي (د ملګرو ملتو د انرژۍ د محاسباتو کالنۍ).

د ډبرو سکاره د هیواد د وهمه زیرمه جوړوي چې د هغو حجم ۱۰۰ میلیونه ټنه تا کل شوی او ۴۰۰ میلیونه ټنه اټکل شوی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اټکلونه د هیواد د تیلو زیرمې ۲۰۰ میلیونه بیرله ښیي پخوانی شوروی پلان درلود چې په کال کې ۵۰۰۰۰ متریک ټنه تیل د هیواد په شمال کې چاڼ کړي چې دا کار د جګړې له امله وځنډید.

په اوسني افغانستان کې د برقي انرژی د کموالي نه رامینځته شوی تنګسې اقتصادي مهمو هڅوته تاوان رسوي او د ژوند چاپیریال اغیز منوي ده کابل د هایدرولیکي برق له فابریکي پرته چې ۱۰۰ میګاواټه قدرت لري یو شمیر واړه د انرژی هایدرولیکي موسسات د هیواد په ځینو مهمو ښارونو کې لا فعال دي. همدا اوس د برق د تولید ۲۲ فابریکي په هیواد کې فعالې دي چې ۱۷۵ میګاواټه برق په هره ګړی کې تولید وي. د ۱۹۷۸ کال نه مخکي هیواد په سلو کې یوازې شپږ خلکو د برق له انرژی نه ګټه اخیستله چې د دغه رقم د جګړې په کلونو کې زښت کم شوی دی.

د کابل بریښنا د انرژی مرکز د تنظیمي جګړو له امله زښت ډیر تاوان لیدلی دی. په ۱۹۹٤م او ۱۹۹۵م کلونو کې د کابل په ښار کې بریښنانه وه او د ښار په ډیر برخو کې د بریښنا مزي غلا شول. د بریښنا نشتوالی نه یوازې د کابلیانو توري شپې بې لاتورتمې کړې بلکه ژوندیې د کابل پرښاریانو تریخ کړی و ځکه ډیرو خلکو د خپلو کورونو د تودولو لپاره په ژمی کې او د ډوډۍ د پخلی لپاره له بریښنا نه کار اخیست: د طالبانو په لاس د کابل د نیولونه وروسته، د کابل د بریښنا انرژی د ملګرو ملتونو د سازمان او غیر دولتي مؤسسو په مرسته بیا رغول شویده او اوس د کابل په ډیرو ناحیو کې بریښنا شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع او لاسي کارونه

صنعتي اداري او د صنعتي توليداتو زياتوالی د هيواد په اقتصادي پراختيا او د سړي سر درآمد په اوچتوالی کې د زښت ډير اهميت درلودونکی دي. د صنعتي کولو پروسه د صنعتي انقلاب له پيل نه راپديخوا د اقتصاد پوهانو ترمينځ مطرح وه ځکه دغه سکتور د صنعتي هيوادونو سړي سرعايد يې په چټکۍ سره لوړ کړی دی. د يوې تولنې صنعتي کيدل د ښارو لا پراختيا سره همغاړه وي. صنعتي فابريکې که کارونه پيدا کوي، د هيواد توليدات زياتوي او د کليوانو ښارونو ته د مهاجرينو ستونزې هم مينځ ته راوړي. د وګړو يو زيات شمير د ښه تره او سوکاله ژوند د ترلاسه کولو په خاطر لويو ښارونو ته هجرت کوي چې وکولای شي په صنعتي فابريکو کې پر ښه معاش کاروکړي. له بلې خوا هغوی کولای شي د ژوند له آسانتياوو، لکه ترانسپورت، بريښنا د څښلو اوبو، ښوونځي، مدرسه او روغتون څخه -چې په ښارونو کې شته دی- برخمن شي.

څنګه چې په ډيرو وروسته پاتې هيوادو کې تجربه شوې ده، د خلکو هجرت ښارونو ته يو لړ ستونزې، لکه ګڼه ګوڼه، د ژوند د چاپيريال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ککړتیا او د جرمونو زیاتیدل او نور مینځ ته راوړي. نو ځکه بهتره ده چې د ښارونو تر څنګه کلي په هماغه توګه پراختیا ومومي.

د افغانستان صنعتي پراختیا د امیر شیر علیخان پیر (۱۸۶۹ ـ ۱۸۷۹ م) ته رسیږي. لومړی ځل په افغانستان کې امیرشیر علیخان د وسلو جوړولو فابریکه جوړه کړه. وروسته د امیرعبدالرحمن خان او زوی یې امیر حبیب الله خان په پیر کې یو شمیر صنعتي فابریکې، لکه دوسلې جوړولو، بوټ ګنډلو، د سکې د ضرب، څرمنو، او نساجي فابریکې تأسیس شوې شاهي حکومتونو او وروسته د محمد داؤد خان حکومت د صنعتي سکتور د پراخولو په خاطر زیاتې هڅې وکړې، ثقیله صنایع د دولت په واک کې وې او د هیواد د صنعتي ادارو په پراختیا کې خصوصي سکتور په تنګسه کې و.

له جګړې نه دمخه د هیواد صنایع دودې په لومړۍ سطح کې وچې د سپکو صنایعو په چوکاټ کې یې د کرنیز سکتور مواد او د اړتیاوړ څیزونه او نور ضروري شیان تولیدول. یو شمیر لوېې صنعتي فابریکې، لکه د پنبې سمنتو، کیمیاوي سرې کارخانې، د جنګلک انجنیري کارخانې او د وسپنې ورکشاپ د کابل ښار، بلخ، بغلان، او پروان، کې نوې جوړې شوې وې. اکثراً صنعتي تولیدات لکه تهوکر، لباس، بوټ، فرنیچر، سمنټ، خښتې او پلاستیکې شیان او نور داړتیاوړ جنسونه د هیواد سپکو صنایعو په واسطه تولیدیدل.

د افغانستان د صنعتي پراختیا پروسې په لومړیو کې د دولتي صنایعو د تأسیس لپاره تینګې هڅې کیدلې چې دغه کار داخلي خصوصي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگه اچونې يې سوداګرۍ ته منحصرې کړې وې. د ۱۹۷۰ په لسيزه کې محمد داؤد خان د هغه وخت جمهور رئيس داسې انګيزې خلق کړې چې د دولتي صنايعو ترڅنګه شخصي صنايعو ته پراخوالی وروبخښي. په همدې خاطر د هيواد د پانګه اچونې قانون تصويب شو. خو افسوس چې د ۱۹۷۸م د ثور د ۷ کودتا نه وروسته دا قانون فسخ او ټولې شخصي صنايع، ملي اعلام شوې په ۱۹۷۸م کال کې د هيواد د ملي ناخالص توليداتو (GNP) په سلو کې ۱۷ يې صنعتي سکتور توليدول. په ۱۹۹۰م کال کې د ۳۶۰ په شاوخوا کې د سپکو صنايعو فابريکې د کابل په صنعتي پارک کې قسماً فعالې وې او څلويښت زره کارګرانو په کې کار کاوه.

او نژدې له ۲۰ تر ۶۰ صنعتي فابريکې د هرات، کندهار او مزار شريف په ښارونو کې فعالې وې.

د دوو لسيزو جګړې له امله د هيواد صنايعو درانه زيانونه وزغمل په تيره د ۱۹۹۲ کال وروسته د کابل په ښار کې اکثره دولتي او خصوصي صنايع ويجاړ، مالونه او وسايل يې چوراو تالاشول. نورې صنعتي کارخانې د هيواد په ګوټ ګوټ کې له څو کلونو راپدې خوا بندې دي.

په ځينو ښارونو کې چې سپکې صنايع د جګړې د سوزنده لمبو نه خوندي پاتې دي په ډيره ټيټه سطحه په نسبي توګه فعاليت لري. د دغو صنايعو فعاليت د اړتياوړ د او موادو د کمبود، د بازار او د لازمي څارنې د نشتوالي په وجه ورځ په ورځ لا پسې محدود يږي.

لاسي صنايع يوازيني صنايع دي چې د جګړې کلونو په ترڅ کې يو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالې وي. دا سکتور په کلو او بانډوکې د کم بضاعته کورنیو لپاره اضافي عایدات برابروي.

ډیر کله ښځینه افغانانې دد غه ډول لاسي صنایعو د پرمختګ په جریان، لکه، غالۍ او بدل، تغر او بدل، ریشمه ګنډل، وریښمین کاري، خامک ګنډل او نورستر ځای درلودلی دی. د لاسي صنایعو تولیدات غالۍ، تغر، څرمن، وړۍ او وړین شیان، بخاري، خرادي، ولډنګ کاري، د موټرو او نورو ماشین الات د بیارغاونې ورکشاپونه، د خښتو بټۍ او نور دي چې لاتراوسه فعالیت لري.

د کار بازار:

په افغانستان کې د کار ډیر ځواک په شخصي کارونو بوخت دی. هغه ستر کارونه چې خلک یې سرته رسوي ډیری په کرنیز سکتور او کورنۍ سوداګرۍ او تریو بریده بهرنۍ سوداګرۍ پورې اړه لري. د خلکو زیات شمیر دننه په هیواد یاګاونډیو هیوادو- لکه ایران او پاکستان کې په مزدورکارۍ بوخت دي د جګړې زیاتیدل او اقتصادي وروسته پاته والی له امله په دولتي او خصوصي سکتور کې د کار موندلو زمینې بیخي زیاتې کمې شوې دي. یوازې په کندهار کې چې د څوکالو را په دېخوا امنیت برقرار دی او سوداګري وده کړیده، د مزدورکارۍ له لارې د عاید زمیني په سلوکې ۱۵ زیاتوالی موندلی دی. ترټولو ناوړه حالت د فیض آباد په وروسته پاتې ښارکې دی چې د تیرکال په ترڅ کې د مزدور کارۍ له لارې عاید په سلوکې ٤٨ را کښته شوی دی. د مزار شریف ښارکې چې د دې وروستیو کلونو په ترڅ کې دویجاړوونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړو شاهدو، د مزدور کارۍ له لارې عايدات په سلوکې ۴۳ را ټيټ شوي دي. د هرات او جلال آباد په ښارونو کې وضعيت په بدلون کې و.
د سارۍ په توګه د مزدورکارۍ له لارې عايد د ۱۹۹۸ م کال د اکتوبر او دسمبر په مياشتو کې مخ په زياتيدو و، او د ۱۹۹۹ کال د جنورۍ او مارچ په مياشتو کې يې نزولي تګ لورۍ درلود. چې له عواملونه يې ښايي په ژمي کې د کارګر لپاره د تقاضا لږيدل وي.
په هيواد کې د کاږد ځواک لپاره د غوښتنې د ورځ په ورځ کمښت برعکس، په پوځي ځواکونو کې د خلکو ګمارل د پراختيا په حالت کې وو. په دولتي شعباتو، صنايعو او نورو رسمي ادارو کې وزګارتيا په زياتيدو کې ده. ډير دولتي کارکوونکي چې خپل عايديې له لاسه ورکړي په شخص کارونو: لګه ټکسي چلولو، مزدورکارې، او يا پرچون پلورلو لاس پورې کړي دي.

PROPERTY ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ او بهرنۍ سوداګري

په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د شیانو بدلول چې د یو واسطه، عامل، لکه پیسو په ذریعه سرته رسي دغه عملیه سوداګري بولي. له سوداګرۍ څخه ګټې د موجودو مصرفي شیانو د شمیر او ډولونو زیاتول او په تولیدي هڅوکي د تخصص لازیات رواجول. پرته له سوداګرۍ نه به هر وګړی او هیواد مجبور وي خپلې ټولې اړتیاوې له هغو سرچینونه برابرې کړي چې یې په لاس کې لري د جګړه ځپلي افغانستان په تس نس او ورشکسته اقتصاد کې سوداګرۍ اساسي ځای لري په تیره اوس چې د هیواد د منځنۍ طبقې اکثرو خلکو په دې کار لاس پورې کړی دی.

افغانستان ټول اولیه مصرفي شیان له بهرنه واردوي. د پرله پسې جګړو او د ځینو مهمو لویو لارو له نه خلاصون سره سره په ټول هیواد کې کورنۍ سوداګري روانه ده. د سالنګ د لویې لارې بند پاتې کیدل په وروستیو کلونو کې یې د سیمه والو سوداګرو لپاره ډیرې ستونزې پیدا کړې دي. ځکه هغوی توان نه لري چې خپل کرنیز تولیدات له شمال نه کابل ته اوله دې لارې یې نورو ولایتونو ته ولیږدوي او د اړتیاوړ شان د پخوا په شان له کابل نه شمال ته یوسي. سره له دې ډول تنګسو چې کورنۍ سوداګري یې ډیره ځپلې ده. د سیمې سوداګر په راز راز ډولونو تجارتي مالونه هغو سیموته – چې د دښمنو ډلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي محاصره کې دي- ور رسوي.

بهرنۍ سوداګري چې د کرنيزو محصولاتو صدور او د بهرنيو مالونو په هکله تل ادامه لرلې ده. طبيعي ګاز (چې پخوا به پخواني شوروی ته صادريده او اوس بنددی)، تازه او وچه ميوه، غالۍ، پوست، دچارتراش لرګی، سابه او نور په اوسنيو شرايطو کې د هيواد له عمده صادراتو څخه شميرل کيږي. له جګړې د مخه صادراتي مواد، لکه وړۍ، پنبه، طبيعي ګاز، ميوې، غالۍ او نور تريوه بريده د مرکزي دولت په کنترول کې و. په ۱۹۹۲م کال کې د هيواد صادرات په سلوکی ۸۵ او واردات په سلوکی ٦٩ کم شوي وو.

د هغو بهرنيو مالونو سوداګري چې د دوبۍ له لارې راځي او د پيښور او کوټې بازارونه بيا صادريږي د پراخوالي په حال کې دي. له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹٦ کلونو پورې په ورځ کې نژدې دوه يا درې باروړونکي الوتکې تجارتي مالونه د جلال آباد هوايي ډګر کې ښکته کيدل چې وروسته په لاريو کې تورخم او له هغه ځايه د اوښ او کچر په واسطه د پيښور بازارونو ته ليږد يدل. له ۱۹۹٦ کال نه وروسته د طالبانو تحريک د غې لارې ته تريوه بريده بدلون ورکړ. همدا اوس د بهرنيو تجارتي مالونو ډيره برخه د کندهار له لارې د پاکستان په کوټه کې چمن ته ليږديږي. په دې تجارتي مالونو کې اکثره تلويزيون، ويديو، تيپ، د کور لوښي او نور هغه شيان دي چې د پاکستان په بازارونو کې په لوړه بيه خرڅيږي.

د يوې سروی مطابق چې د نړيوال بانک او (UNDP) په مرسته په ۱۹۹۷ کال کې ترسره شوې وه، د افغانستان او پاکستان تر منبځ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري تر وله بیه ۵ . ۲ بلیونه ډالره اټکل شوي وچې ٦ . ۱ بلیونه ډالره یې هغه تجارتي مالونه جوړوي چې د افغانستان له لارې پاکستان ته قاچاق کیږي.

د پاکستان حکومت د مختلفو پړاوونو په ترڅ کې د پاکستان له لارې د ترانزیتي تجارت د آسانتیاوو محدودلو لپاره په یوا ړ خیزو اقداماتو لاس پورې کړ چې د هغو بهرني تجارتي مالونو چې په غیر قانوني ډول د پاکستان بازارونو ته رارسیږي د ورود مخنیوي وکړي. تر اوسه ۳۵ قلمه جنسونه د افغانستان د ترانزیتي تجارت له لست نه لغو شویدي. خو په عمل کی د پاکستان د دولت دا اقدام د تجارتي مالونو د قاچاق په مخنیوی کې چندان ګټور نه دی تمام شوي. په اوسنیو شرایطو کی افغانستان په وارداتو متکي دی. دوارداتي مالونو ډیره برخه خوراکي مواد ، پوښاک ، دواګاني ، تیل او نور دي. د تجارتي مالونو په څنګ کې ماشین آلات او نظامي اړتیاوې هم وارد یږي.

تجارتي کسر له په سلوکې ٤٨ نه په کال ۱۹۷۸ کې تر په سلوکي ٧٤ ته په کال ۱۹۹۲ کې رسیدلی و. له کال ۱۹۹۲ نه وروسته دغه تشه څو واري زیاته شویده. اصلي سبب یې د صادراتو د سطحی راټیټیدل او د بهرني صنعتي مالونو دوارداتو ورځ په ورځ زیاتوالي دی. کومې ګټې چې د بهرني سوداګرۍ نه تر لاسه کیږي ډیره برخه یې د زمکو او. کورونو په رانیولو په داخل کې مصرفیږي او یا د پاکستان په بانکونو کې زیرمه کیږي. (د تولیدي هڅو لپاره د هیواد په دننه کې پانګه اچونه نه کیږي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وروستیو کلونو کې افغانستان له دې سوداګرۍ څخه نه جبران کیدونکي تاوانونه زغملي دي.
ټول تجارتي سرحدونه له منځنۍ آسیا سره (پرته د تورغونډۍ له بندره) تړل شوي دي. نو ځکه د افغانستان بهرنۍ سوداګري یوازې له پاکستان او یو څه هم له ترکمنستان سره صورت مومي. په اوسنیو شرایطو کې د هیواد د لومړ نیو اړتیاو وپه سلو کې ۹۰ یې له پاکستان څخه وارد یږي.

مالي سیاست او دولتي مصارف

مالي سیاست د حکومت د پالیسي جوړولو وسیله ده چې د ملي غوښتنو د سطحې د بدلولو او د محصولاتو ترمنځ د انډول پیداکولو لپاره کارول کیږي او د مالیاتو او د دولت د بودجې د مصارفو له لارې عمل کوي. له مالي سیاست نه سمه ګټه اخیستنه عمومي زیرمو ته زیاتوالي وربخښي او د دولت خزانې ته کافي اندازه پانګه ورټولوي چې وروسته د دولتي مصارفو په ډول د خلکو جیبو ته ورځي.
څنګه چې دود وه د عامه سکتور مصارف د دولتي بودجې له لارې تمویلیده دا سکتور د مرکزي حکومت، ولایتي حکومت، ښاروالۍ ګانو، بانکونو، روغتونونو، مکتبونو، مدرسو، پوهنتونونو او د نورو دولتي تاسیساتو پر مصارفو شاملیږي. په ۷۰ لسیزه کې د محمد داؤد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان حکومت د دولتي سکتور د پیاوړي کولو او ټینګښت لپاره جدي هڅې وکړي. په درنو صنایعو، سړک جوړولو، هوایي ډګرونو، خړوبولو سیستم، د بریښنا بندونو، روغتونونو د مکتبونوو دانې، او د طبیعي زیرمو په راایستلو کې د افغانستان د جمهوري بودجې په واسطه پانګې اچولې کیدلې. ولایتي حکومتونو او ښاروالۍ ګانو د دولت د خزانې لپاره مالیې ټولولې.

د مالیې وزارت مسؤولیت درلود چې د دولت لپاره مالیه را ټوله کړي، پور واخلي، معمولي مصارف وټاکي، او د پلان وزارت په ملګرتیا انکشافي بودجه ترتیب کړي. د پراختیایي هڅو د مصارفو، د بهرنیو مرستو د تنظیم او ویش او د پراختیایي بودجې تطبیق د پلان وزارت له مسؤلیتونو څخه وې. که څه هم په اوسنیو شرایطو کې وزارتونه او مامورین شته دي خو د هغوی د دندې په زمینه کې هڅې زښتې ډیرې محدودې شوې دي.

جګړې د هیواد د مالیودراټولولو سیستم یې سره پاشلی دی. نو څکه د هیواد په بودجه کې لویه تشه رامنځته شوې ده. له یوې خوا داخلي عایدات راکم شویدي. له بلې خوا له ۸۰ په سلوکې زیات دولتي مصارف په پوځي هڅو کې په مصرف رسیږي. له ۱۹۹۲ م کال نه را پدیخوا د اجتماعي خدمتونو د مصارفو لپاره هیڅ ډول بودجه نه ده اختصاص شوې. مالیې چې د قوماندانانو او سیمه ییزو مقاماتو له خوا را ټولیږي د هغوی په شخصي چارو یا په پوځي چارو لګول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبانکداری سیستم:

پخوا د هیواد د بانکدارۍ سیستم دومره وروسته پاته او محدودو چې په مشکل یې کولای شوای د معاصر بانکدارۍ نظام لومړنی مشخصات ترسره کړي چې و کولای شي اقتصادي ثبات او وده رامنځته کړي. عصري بانکونه د پورورکوونکي او پوراخیستونکي ادارو په څیر هغه مالي اړیکي راچاپیرې کړي چې له خپلو ورځنیو هڅو څخه گټه ترلاسه کوي. د تجارتي بانکونو د پیدا ښت (چې د خپلو عوایدو ستره برخه د سود له لارې لاسته راوړي) سره بانکداري هڅو پراخوالی وموند. په پایله کې د پیسو اندازه هم زیاته شوه.
نن ورځې بانکونه د اقتصادي نظامونو نه بیلیدونکې برخه گڼل کیږي او ټول پولي او مالي کاروبار د هغوله لارې صورت مومي.
دافغانستان مالي سیستم د مالي، رسمي او غیر رسمي ادارو لرونکی دي چې یوله بله نږدې اړیکې سره لري. د هیواد مرکزي بانک د افغانستان بانک د پیسو دادارې، کنترول او وړاندې کولو، د هیواد بهرنی اسعارو د زیرمو برابرول، او د نوروپولي هڅو مسوولیت په غاړه لري. ټولی مالي ادارې، لکه تجارتي بانکونه، پراختیايي بانکونه او نورې مالي ادارې د بیمې د کمپنیو په شمول د دولت په کنترول کې دي. د جګړې له پیل نه پخوا د افغانستان بانک مرکزي بانک د خپلو کریدتونو پلان او د شپږ نورو بانکونو تطبیقول چې د هر کال په پیل کې د داخلي تولیداتو د جریان په بنسټ اټکل کیده او د بهرنیو تجربو په اساس برابربده. په ۹۱ - ۱۹۹۰ کال کې د مرکزي بانک پورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۰٤ بلیونو افغانیو ته د ۳۰۷ بلیونه پلان شویو افغانیو په بدل کې رسیدل.

د بانکي فعالیتونو ډیره برخه د کابل په ښار کې تمرکز درلود چې د بهرنۍ سوداګرۍ ستره برخه او نور تجارتي فعالیتونه له دې ښاره تنظیم کیدل. وروسته بانکونو څو محدودې څانګې په لویو ښارونو کې پرانیستلې چې د هیواد د پولي سیستم دودې او پراختیا په لوري یو نیک اقدام ګڼل کیده.

د هیواد ستر بانکونه: د افغانستان بانک (۱۹۳۹)، د کرنې د پراختیا بانک (۱۹۵۹)، ملي بانک (۱۹۳۲)، د صادراتو د پراختیا بانک (۱۹۷٦)، د صنعتي پراختیا بانک (۱۹۷۱)، رهنی او تعمیراتي بانک (۱۹۵۵)، او پښتني تجارتي بانک (۱۹۵٤).

په افغانستان کې د بانکونو د پراخیدو په لار کې له سترو خنډونو نه یو پربانکونو د دولت کنترول و. د بانکدارۍ نوی قانون چې په ۱۹۷۵ کال کې تصویب شوی و په نظر کې یې لرل چې ټول بانکونه ملي او د هیواد اقتصاد ته وده ورکړي. دا اقدام د وخت حکومت ته دا توان ورکړ چې په ځینو شخصي لویو صنایعو کنترول پیدا کړي او د دولت د اوږدې مودې پروګرامونو ته پیاوړتیا ور وبخښي.

پرته د سروزرو له زیرمو (۰۰۰، ٦٦۵ اونسه) د افغانستان بانک زیرمه ٦۹، ۲٤٤ میلیونه ډالرو ته په ۱۹۸۹ کال کې رسیده.

په ۱۹۷۸ کال کې د هیواد ټول بانکونه د ملي بانک په ګډون چې د هیواد تر ټولو پخواني او تر ټولو ستر تجارتي بانک دی د کمونیستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رژیم له خوا ملي اعلام شول. دې اقدام دافغانستان د بیوزله خلکو ژوند اغیزمن کړ. د وخت حکومت د پرله پسې فشارونو او د دا ډول ناسنجول شویو پالیسیو په اثر ډېرو داخلي پانګه والو د تیښتې لاره غوره کړه او یا یې خپلې پانګې بهرنیو بانکونو ته ولېږدولې. دا اقدام د هیواد د مالي او بهرنیو اسعارو د زیرمو د چټک کمښت سبب وګرځید.

پیسې او یې جلبه تورم:

هر هغه شی چې د تبادلې د واسطې په توګه د ټولو له خوا منل شوی وي او د ارزښت د واحد په څیر، د شیانو د بیې ښکاره کوونکی وي پیسې نومول کیږي. له ډېرو لرغونو پېرونو را په دېخوا ډول ډول شیان لکه سپین زر او سره زر د ذاتي ارزښت او هم د دوام او په ساتلو او لیږدولو کې د آسانتیا په دلیل د پیسې ځای نیولی دی.

پولي تورم د بیو زیاتیدلو ته ویل کیږي په داسې ډول چې د ټاکلې اندازې پیسو د خرید قدرت د کموالي سبب وګرځي.

تورم له نړیوالې جګړې وروسته د اکثرو اقتصادونو یو له وتلو ځانګړتیاوو څخه دی او په همدې خاطر یې د اقتصاد پوهانو پام ځانته را اړولی دی.

سرسامونکی پولي تورم چې له ۱۹۸۹ م را پدېخوا راروان دی د جګړې د کلونو په ترڅ کې د دولتي اداروو د تیت و پرک کیدلو سره یو ځای یې د افغانستان بانک د هڅو زمینې محدودې کړې دي. په پایله کې د اسعارو د تبادلې آزادو بازارونو (شخصي صرافي) په چټکۍ سره پراخوالی وموند او د هیواد د پولي تبادلاتو ډېره برخه تنظیموي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنيو شرايطو کې د تجارتي کزيدتونو پورونه او نور پولي فعاليتونه د دغه بازار له لارې سر ته رسيږي. دا سعارو بازارونه په کابل او نورولويو ښارونو، لکه هرات، کندهار، جلال آباد او مزار شريف کې درګرده پولي خدمتونه برابروي د بهرنيو اسعارو د تبادلې په ګډون د بهرنۍ سوداګرۍ لپاره هم خدمات سرته رسوي.

په هېواد کې د اسعارو د تبادلې درې نرخونه:

(۱) بانکي بيه چې د مرکزي دولت له خوا اينښودل شوې ده.

(۲) د ملګرو ملتو بيه چې له بانکي نرخ نه لوړه او د آزاد بازار له بيې لږه وي. (۳) د آزاد بازار نرخ چې اکثراً د صرافانو پر لاس تنظيميږي.

د افغانيو د مبادلې نرخ په امريکايي ډالرو له ۹ . ۳۷ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۷۹ م کال کې ۶۶۱ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۹۰ م کال کې، ۱۵۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په کال ۱۹۹۶ م کې او ۴۲۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل د کال ۱۹۹۹ په لومړيو کې بدلون موندلی دی. سره له دې چې د افغانيو نرخ په کابل او د طالبانو تر ولکې لاندې نورو ښارونو کې نسبي ثبات موندلی دی، په شمال کې د افغانيو پولي ارزښت مخ په کميدو و. همدا اوس دوه ډوله افغاني بانک نوټونه د هېواد د شمال په بازارونو کې په چلند کې دي.

(۱) هغه بانک نوټونه چې پخوا د مرکزي دولت له خوا چاپ شوي وو،

(۲) هغه بانک نوټونه چې د جنرال دوستم په رهبرۍ د شمال جنبش په واسطه چاپ شوي وو. د دوستم بانکنوټونه د لومړيو بانکنوټونو په تقريباً نيمه بيه خرڅيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستيو کې سر ته رسېدلي ده تورم د ۱۹۷۹ - ۱۹۹۶ م کلونو ترمينځ يوز فيصدو ته لوړ شوی دی. دغه د پرله پسې تورم پروسه د هيواد د زيات شمير خلکو ژوند له ګواښ سره مخامخ کړی دی. د جګړې د لومړۍ لسيزې ترڅ کې د اړتياوړ لومړنيو موادو بيې درې واره پورته ختلې وې. مګر په وروستيو کلونو کې د دې ډول شيانو نرخونه په سرسامونکي ډول جګې شوې دي. په ۱۹۹۸ م کال کې يوې کورنۍ ۳۰۰۰ وارې زيات رو عوايدو ته تر ۱۹۷۸ م کال اړتيا لرله.

ديو

کيلو اوړو بيه له ۱۰ افغانيو په ۱۹۷۸ م کال کې ۳۰۰ افغانيو ته په ۱۹۹۱ م کې، ۲۸۰۰ افغانيو ته په ۱۹۹۶ م کال کې، ۹۹۰۰ افغانيو ته د ۱۹۹۷ م کال د مې په مياشت کې، ۱۱۱۳۲ افغانيو ته د ۱۹۹۸ م کال د ډسمبر په مياشت کې زياتوالی موندلی دی. د کابل په ښار کې يو تن مزدور کارچې د کورنۍ غړي يې او وتنو ته رسيږي مجبور دی چې د خپلو د عوايدو نيمايي يوازې دوچې ډوډۍ په رانيولو ولګوي. د ښوونکيو او نورو ملکي مامورينو مياشتنی عايد په هيڅ صورت د هغوی د يوې هفتې لګښتونه نه پوره کوي.

د هيواد په شمالي سيمو کې د بدخشان او باميانو د وروسته پاتو ولاياتو په ګډون د نرخونو بې کچه لوړتيا د ډېرو اقتصادی مصيبتونو سبب شوي دي. يو کيلو غنم چې د ۱۹۹۷ م کال د دمئی په مياشت په کابل کې په ۱۳۰۰۰ افغانيو خرڅېدل په مزار شريف کې د هغې بيه ۲۵۰۰۰ افغانۍ او په فيض آباد کې ۲۹۰۰۰ افغانۍ وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترانسپورت او ملکي هوا نوردي

د هیواد د ریزمریز شوي اقتصاد په بیا رغاونه او پراختیا کې ترانسپورت ډیرهستره ونډه لري. دا سکتور که په سمه توګه پراختیا و رمی کولی شي چې کلي پرښارونو پورې ونښلوي او د هیواد په دننه او بهرکې اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي اړیکې مینځته راوړي. همدا ډول یو عصري ترانسپورتي سیستم د صنعت په پراختیا او د خلکو د ژوند د سطحې په ښه والي کې غټ ځای لري.

په هیواد کې د وسپنې پټلۍ نشته. نو ځکه ټول ترانسپورتي فعالیتونه د لاریو موټرو په واسطه سرته رسیږي چې ښایي له بیخي ورانو شویو لویو لارو ځخه تیرېږي شي. په هیواد کې نژدې ۱۷۰۰۰ کیلو متره خام او پوخ سړک شته دي چې له هغې جملې څخه ۲۶۵۰ کیلو متره یې عمده لویې لارې جوړوي. دا لویې لارې اکثر ولایتونه په کابل پورې تړي او افغانستان له ګاونډیو هیوادو سره (پاکستان د تورخم او سپین بولدک له لارې ایران او ترکمنستان د اسلام کلا او تورغنډۍ له لارې، ازبکستان او تاجکستان د حیرتان بندر له لارې او شیرخان بندر له لارې) نښلوي.

البته په ورو ستیو کلو کې داندخوی له آقینه بندر، د تخار له ای خانم او د بدخشان له اشکاشم نه په ډیر سطحي او محدود ډول هغه هم اکثراً د پوځي انتقالاتو په منظور ګټه اخیستله کیږي. د جهاد په کلونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه سلیم لاره چې د بدخشان ولایت د پاکستان په چترال پوري نښلوي جوړه شوه دا لاره چې دي دوو کالو راهیسي د موټرو په مخ تړلې ده یوازې د درې میاشتو لپاره ترې ګټه اخیستل کیږي. د هیواد ډیر ولایتونه او ولسوالۍ د خامه او صعب العبور لارو په واسطه د ښارونو له مرکزونو سره تړل شوي دي چې اغلباً د موسمي بارانونو او ویجاړوونکو سیلابونو په اثر بندیږي.

لومړي او دوهمو پنځه کلنو پلانونو (۱۹۵۵ تر ۱۹۶۷) د عمده لویو لارو په جوړولو ټینګار درلود. د سالنګ لویه لاره او تونل په ۱۹۶۰ لسیزه کې د پخواني شوروي په مرستو جوړ شول.

د کابل- کندهار لویه لاره چې اوږدوالي یې ۴۸۳ کیلو مترو ته رسیده د امریکا (USAID) په مرستو جوړه شوې وه.

د هرات- تورغنډۍ او کابل تورخم لویې لارې هم د خارجي هیوادو په مرستو جوړې شوې وې. دورانوونکو جګړو او په دوو وروستیو لسیزو کې د پوځي فعالیتونو په اثر د هیواد ډیرې لویې لارې او عمده سرکونه تخریب شویدي.

له بلې خوا د سمي ښارني نشتوالی، بې کچه ګټه اخیستل او د سرکونو له تر میمولو سترګې پټول د هغو په ورانولو کې یې زیاتوالی راوړی دی. همدا ډول په لویو لارو کې د مختلفو ډلو د تلاشۍ د پاټکونو موجودیت د تجارتي مالونو لیږدول یې د هیواد نورو سیمو ته مشکل کړي دي.

په کلیو کې آس، خر او کچر د ترانسپورتي عمده وسایلو ځخه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. د خامه او پلیو لارو وضعیت د وروستیو کلونو په ترڅ کې وخیمې شوې دي. څرنګه چې د مواصلاتي لارو د بیارغاونې لپاره دولتي پلانګذاري نشته. د ملګرو ملتونو مؤسسات او بهرني او داخلي غیر دولتي سازمانونو د سرکونو، پلونو او پلچکونو په ترمیم چې د هیواد په ځینو سیمو کې ډیر شدید ضرورت موجود و لاس پورې کړې دي.

دوه نړیوال هوایي ډګرونه د کابل او کندهار په ښارونو کې شته دي. د محلي هوایي ډګرونو شمیر دیرشو ته رسیږي چې احتمال لري یو میدان په هر ولایت کې موجود وي.

د کابل، شینډنډ او هرات هوایي ډګرونو د جګړو په اثر شدیدې صدمې لیدلې دي. له جګړې نه د مخه دوه د هوایي چلند سترو شرکتونو د آریانا او باختر الوتنې په نومونو د هیواد په دننه او بهر د خلکو د مالونو په لیږدولو بوخت وو. په کال ۱۹۸۵ م کې دا دوه شرکتونه یو ځای شول.

د رسمي احصائیو مطابق د کابل هوایي ډګر په ۱۹۹۰ کال کې ۱۹۶۰۰۰ تنه مسافرو او ۱۸۰۰۰ ټنه محمولو ته رسیده ګي کوله.

د ۱۹۹۰ م لسیزې په لومړیو کې خیبر ایرلاین (Khaiber Airline) د ننګرهار والي حاجي عبدالقدیر په واسطه جلال آباد او بلخ ایر (Bulkh Air) د جنرال دوستم په واسطه د مزار شریف په ښار کې جوړ شوې وچې د طالبانو په لاس د جلال آباد او مزار شریف د نیول کیدونه پس دواړو سقوط وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا اوس د آریانا شرکت الوتکې د کابل ښار، جلال آباد او کندهار نه الوزی بهرنی تجارتی مالونه له دوبۍ او د منځنی ختیځ له هیوادونه دننه هیواد ته رالیږدوي چې بیا وروسته د پاکستان بازارونو ته قاچاق کیږي. د آریانا شرکت داخلي پروازونه یې د طالبانو ترولکی لاندې ښارونو ته هم پیل کړي دي. په تأسف چې د هیواد پستی نظام بیخی له مینځه تللی دی او د هیواد د دغې اجتماعی خدمتونو برخې د بیارغاونې لپاره سولی او د یو قوی مرکزی حکومت جوړیدو ته اړتیا ده.

مواصلات او اطلاعات:

جګړې د هیواد اقتصاد دغې عمده برخې ته هم سخت زیان رسولی دی. سیمه وال مقامات، مرستندوی سازمانونه، لکه ملګری ملتونه او غیر دولتی مؤسسات له بی سیم او مخابرې څخه ګټه اخلی. په ۱۹۷۹ م کال د ۲۳۶۸۰ شمیره تیلفونونه د هیواد په دننه کې د استفادې لپاره موجود و.

په ۱۹۸۶ م کال کې رادیو یی آخذې ۵، ۱ میلیونه او تلویزیونی ۱۱۵۰۰۰ اټکل شوی و. د هیواد په ځینو سیمو کې مقامات او مؤسسی د ستلایټ تیلفون (د مصنوعی سپوږمیو والا) څخه له هیواده بهر سره ارتباط نیسی. د هیواد راديو تلویزیون مرکز د کابل پر ښار په راکټ ورولو کې ویجاړ شو. په اوسنیو شرایطو کې د شریعت راديو چې مخکې د کابل راديو په نامه یادېدله او یو شمیر واړه رادیو یی مرکزونه د مختلفو ډلو په واسطه خبرونه او اطلاعات خپروي. دا رادیوګانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثراً د اړوندو مقاماتو پیغامونه او تبلیغات نشرته سپاری. په وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو مؤسسې د یونیسیف او ماین پاکونی برخی یونو چاپه ګډون د بی بی سی راډیو د «نوی کور ، نوی ژوند » په نامه تعلیمی پروګرام لپاره چې په پښتو او دري ژبو خپریږي لازمې مرستې برابروي. دا پروګرامونه د ماین، لومړنی روغتیا ، ښوونې او روزنې د پوهولو په هکله ښوونیز پیغامونه خپروي چې د خلکو دا جتماعی پوهې سطحه وده وکړي. یو شمیر جریدې او مجلې د مختلفو ډلوله خوا خپریږي چې داړوندو ډلو د عقیدو او آرمانونو بیا - نوونکي دی.

کور جوړول:

د ملګرو ملتونو د پراختیایی پروګرام دفتر (UNDP) د اټکل سره سم تر کال ۱۹۹۳ تقریباً ۳ . ۲ میلیونه داستوګنی کورونه په افغانستان کې موجود وو چې د هغو نیم میلیون یې بیا جوړولو ته اړتیالرله.
د مدهشو او خونړیو جګړو په اثر چې د ۱۹۹٤ تر ۱۹۹٦ کلونو په ترځ کې د کابل په کوڅوکی پیښې شول د ملکی او شخصی ودانیو نژدې ۸۰ په سلو کې ړنګې شوې. د کابل د بیوزلو خلکو لپاره یې د سرپناه ستونزه لاستره کړیده. د ۱۹۹٦م په دسمبر کې کومه اقتصادی، اجتماعی سروی چې د ناروې هیواد د بیوزلی پر ضد د مبارزی مؤسسه (ACF) او د کلیسا د مرستو مؤسسی له خوا ترسره شوی و، څرګندوي چې د ۲۰٤ , ۱۱ کورنیو له جملې له ۵۳ تر ٦۳۵ کورنیو پورې په کورونو کې په شریکه ژوند درلود او له هغو په سلکو کې ۷٤ کرایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشین وو. په منځنۍ توګه یوې کورنۍ کولای شول له یوه یا دوو خونو څخه استفاده وکړي.

په نورو ولایتونو کې دولتي او شخصي ودانۍ د ویجاړیدو او رژیدو په درشل کې دي. سختو بمباریو او د پرندو راکټونو ورولو د جګړې په دوولسیزو کې د لرې پرتو کلیو او ښارونو د ورانۍ باعث ګرځېدلي دي.

په کندهار کې د حیرانوونکي ورانیو، او د زمکښیو ماینونو د شته والی باوجود د نفوسو شمیرې درې چنده زیات شوی دی. برسیره پر دې نژدې ۷۵۰۰۰ مهاجر له سرحدنه پورې غاړه دې ولایت ته د بیرته ستنیدو په انتظار کې دي. د مزار شریف په ښار کې د کلیونه ښار ته د مهاجرو بهیر د جګړې په کلونو کې زښتې ډیرې ستونزې رامینځته کړې وې. دا ښار د ۴۰۰۰۰ تنو له پاره پلان شوی و.

د استوګنې کورونو بیرته جوړول د ډیرو افغاني کورنیو د سختو اندیښنو سبب شوی دی. د او مومواد و بیه او دودانۍ جوړولو مصارف دومره لوړ ختلی دی چې د افغانستان د بیوزله او جګړې ځپلیو کورنیو له واکه بهر دي. د مخه د کابل ښار له پاره ماستر پلان دا پارتمانونو په جوړولو تینګار درلود چې نه یې شوای کولای اوسنۍ غوښتنې ترسره کړي. په وروستیو کلو کې خصوصي سکتور، په تیره د متنفذو اشخاصو او افرادویو شمیر کورونه یې د دولتي ماستر پلان ته له پام کولو پرته ودان کړیدي. ډیز اپارتمانونه، لکه میکروریونونه د کابل د جګړو له امله کنډواله شویدي.

په ښارونو کې د سر پناه جوړول عمده ستونزه ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه له یوې خوا هغه مهاجرین چې په ښاري ژوند روږدي شوي دي ښارونو ته راستانه کیږي او له بلې خوا د ترانسپورتي، ښوونیزو روغتیایي لومړني خدمتونو، کارلتون او نورو آسانتیاوو نشتوالی له کلیونه ښارونو ته د هجرت سبب ګرځي. له څو کلونو راهیسې ملګري ملتونه او نور غیر دولتي مؤسسات د کابل، هرات، جلال آباد او کندهار ښارونو کې بیوزلو خلکو ته د هغوی د استوګنې کورونو په بیرته جوړولو کې مرسته رسوي. مګر دغه ستونزه تر هغو چې یو سهي او دقیق پلان هغه هم د حکومت له پلوه طرح او عملي نه شي د دې ډول پراګنده مرستو له لارې به حل نشي.

بیوزلي او سیمه ییزې ناانډولي:

د فقر (بیوزلي) کلمه مطلق او نسبي مفهوم لري. د بیوزلۍ مطلق مفهوم د ژوندون دادامې لپاره د شخص د حداقل عوایدو د سطحې بیان ته ویل کیږي او له یو شمیر عواملو، لکه د ژوند ادامې لپاره د خوراکي مصارفو حداقل او له ارزانو لارو هغې ته د رسیدلو څخه خبرې کوي. د فقر نسبي مفهوم د شخص اقتصادي وضعیت د اړوندې ټولنې د نورو افرادو سره څرګندوي. د بیلګې په ډول د کابل په ښار کې که د یوه سړي عواید د هغه د لومړنیو اړتیاوو له حداقل څخه زیات وي مګر د کابل د نورو ښاریانو په پرتله د ټولو نه په ټیټه سطح کې ځای ولري نو دغه شخص ته فقیر (بیوزلی) ویل کیږي. په افغانستان کې د خلکو اکثریت د مخ پرودې ګاونډیو هیوادو دوګړو په پرتله فقیر ښکاره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د بېوزلۍ او لاس تنګۍ د اندازې تشریح چې د بحران په حال کې دی. که څه هم مشکل کاری دی لاکن د بشري پروژو او پروګرامونو د پلانګذارۍ د طرحې په خاطر چې د زیانمن شوو خلکو عاجلې اړتیاوې څرګندې کړي ګټور به وي.

په افغانستان کې د فقر او لاس تنګۍ ستر علت په ابتدایي کرنه اتکا ده. د نفوسو د پرله پسې زیاتیدو او د هیواد له بهرنه د مهاجرینو د بیرته ستنیدو سره د زمکې مالکیت ورځ تر ورځې لا وړو کې کیږي په داسې حال کې چې د زراعتي زمکې نوعیت، خړوبولو سیستم، څړځایونه او نور د کرنې وسایل مخ په کمیدو دي. څنګه چې مخکې وویل شول د خلکو په سلو کې ۸۰ خپل د ژوند اړتیاوې له کرنیز سکتور څخه ترلاسه کوي. د خلکو د ژوندانه د سطحې ښیګڼه او پراخول، په تیره د ښځو او ماشومانو د کورنیو د عوایدو په ودې، غذايي تامین او روغتیایي لومړیو خدمتونو پورې تړاو لري. د خلکو د عوایدو د سطحې پرله پسې کمښت د ژوند د معیار د راټیټیدو سبب ګرځي چې د اکثرو خلکو پیاوړتیا د هغو د لومړنیو اړتیاوو د پیدا کولو او برابرولو کې محدودوي.

د یو قوي حکومت په نشتوالي کې چې وکولای شي د قیق ارقام راغونډ کړي د فقر معیار ټاکل او لیکه کښل زښت ډیر مشکل دي.

د جګړې له پیل نه د مخه په سلو کې له ۲۰ تر ۴۰ خلکو د فقر له لیکې هم کښته ځای درلود. له بده مرغه نن د خلکو اکثریت فقیر او تنګ لاسي دي. د ادارو او اقتصادي او اجتماعي بنسټونو له سقوط سره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي حکومتونو ظرفيت د اجتماعي خدمتونو پياوړتيا لپاره له مينځه تللی دی.

جګړې ډېرې وراني رازېږولي دي، د کونډو او معيوبينو په شمير کې يې زياتوالی راوړی دی او ډير مهاجرتونه او بيځايه کيدنې يې مينځته راوړې او د خوراکي موادو د کمښت د ستونزو سبب ګرځيدلی دی.

ويل کيږي چې د ۱۹۹۶ کال په ژمي کې د کابل په ښار کې خلکو خپل اولادونه په جوماتو کې پريښودل چې څوک پيدا شي او د هغو مسؤليت په غاړه واخلي او په دې ډول د لوږې له لاسه د مړينې له خطر څخه وژغورل شي. دولتي مامورين په مياشتنو مياشتو معاش نه اخلي او لويه تشه د ملکي مامورينو د عوايدو او مصارفو ترمينځ پيدا شوې ده.

کومه سروې چې په کال ۱۹۹۷ کې د ملګرو ملتونو د مؤسسو او ملکي مامورينو په واسطه ترسره شوه، د عادي مامور مياشتني معاش ۱۵ ډالره او د هغه مياشتني مصارف ۳۷ ډالره اټکل کړيدی. همدا علت دی چې د کابل په ښار کې ډيرو کورنيو د خپل کور د مالونو په خرڅولو لاس پورې کړ او دهغو لږ شمير په هغو مرستو چې له بهرنه يې د خپلوانو له لارې لاسته ورو ړی شپې سبا کوي.

اقتصادي وضعيت له يوې سيمې تر بلې او حتی له يوې ولسوالۍ تر بلې په هماغه يوه ولايت کې ډير توپير پيدا کوي. په ختيځ او سهيل کې د خارجي مالونو تجارت او قاچاق پاکستان ته لاپسي پراخ شوی دی او داکار تر يو ځايه په دې سيمو کې د اقتصادي وضعې د ښيګنې سبب ګرځيدلی دی. په هرات کې له پاکستان سره تجارتي اړيکې وروسته له

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې چې دا ښار د طالبانو په ولکه کې راغی - مخ په زیاتیدو وې.
هرات له ایران او ترکمنستان سره ګډې پولې لري. د بدخشان لرې پروت ولایت یوازې د تخار له لارې د هیواد له نورو سیمو سره تړاو لري او د درې میاشتو لپاره د پاکستان له چترال سره د سوداګرۍ اړیکې لري چې په وروستیو کلونو کې د آس او خره په واسطه سرته رسیدې.
د بامیانو وروسته پاتی ولایت او د هزاره جاتو لرې پرتې سیمې د تیرو کلونو جګړو په اثر سختی زیانمنې شویدي. بامیان تر یو کال زیاته موده په اقتصادي محاصره کې و دا محاصره د طالبانو په لاس د بامیانو له نیولو نه وروسته پای ته ورسیده.
فقر او تنګ لاسی د بدخشان او بامیانو په وروسته پاته ولایتونو کې مخ په زیاتیدو دي. د خلکو اکثریت د خپل ژوند اړتیاوې د کرنې له لارې لاس ته راوړلی چې د هوا په ښه والي، د باران په اندازې او د زراعتی وسایلو په شته والی تکیه لري. د بدخشان په ځینو ولسوالیو کې د ډوډۍ په ځای له وچو توتانو ګتټه اخیستل کیږي. په وروسته پاته کلیو کې د پسرلی په موسم له غرنیو سبو نه استفاده کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوراکي موادو شته والی

د هیواد کرنه هر کال د موسم د ناوړتیا ، طبیعي آفتونو او پرله پسي جګړو او د هغو د اغیزو په اثر ډیر زیانونه زغمي. د میلیونونو زمکنیو ماینونو شته والی، د نفوس زیاتیدنه، د زراعتي زمکو د مالکیت راکمیدنه، او د خړوبولو سرچینو د ورځ په ورځ او نور زراعتي وسایلو کمښت په هیواد کې د خوراکي موادو د لږوالی سبب کیږي.

افغانستان یو غرنی هیواد دی چې دهغې په توپوګرافي بدلونونو د هوا وضعیت بدلون مومي چې د هیواد په زراعتي سیستم کې د پرله پسي بدلونونو او اوښتنو باعث ګرځي، د هیواد د خوراکي وضعیت څیړنه چې د ملګرو ملتونو د مؤسسو، لکه د نړۍ غذایي پروګرام، یونیسیف، د نړۍ روغتیایي سازمان او یونوچا په واسطه د ۱۹۹۷ م کال د مې په میاشت کې وشوه د افغانستان د اړتیاوړ خوراکي مواد یې ۱ . ۳ میلیون ټنه اټکل کړي دي. د نوموړې څیړنې سره سم د غذایي موادو کمبود ۳ . ۱ میلیون ټنه په کال ۸۷-۱۹۹٤ کی اټکل شویدی. د واردو شو یو خوراکي موادو اندازه په ۱۹۹۶ م کال او ۱۹۹۷ م کال کې ۸۳۰۰۰۰ ټنو ته رسیده. دا رقم د ۶۸۰۰۰۰ ټنو په حجم د خوراکي موادو یوه تشه په ۱۹۹۶ م کال کې راښیي. د دې رقم مطابق هر افغاني وګړی نشي کولای چې دورځې له ۵۰۰ ګرامو زیات مواد مصرف کړي. د ۱۹۹۷ م کال په سپتامبر کې د ښاغلي نواز شریف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د طالبانو له حکومت سره یو تړون تصویب کړ چې د هغه مطابق افغانستان کولای شوی تر ۶۰۰۰۰۰ ټنه غنم د پاکستان د بازارونو له نرخ څخه په لږ لوړه بیه له پاکستان نه وارد کړي.

د هیواد ځینې سیمې په تیروژمیو کې د خوراکي موادو له سخت کمښت سره مخامخ شویدي. په ۹۶-۱۹۹۵ کلونو کې په کابل کې وضعیت تر هغو څوچنده لا زیات وخیم و. په شمال کې لرې پرتې سیمې او د هیواد مرکزي برخې د ډول ډول ناروغیو چې د کرنې حاصلاتو ته تاوان رسوي، او ویجاړونکو سیلابونو له پلوه نه رغیدونکي زیانونه لیدلي دي، په دې سیمو کې دغذایي موادو د کمبود باعث گرځیدلي دي. د افغانستان په شمال کې د جگړې له اوږدیدو سره د کرنې د پراختیا زمینه له مینځه تللې او د کرنې محصولات ورځ په ورځ مخ په کمښت دي. که څه هم د هیواد په بازارونو کې په کافي اندازه خوراکي مواد شته دي خو عام خلک بې د خرید قدرت نه لري ځکه د هغوی عایداتي سرچینې یا بیخي له مینځه تللې او یا یې په مراتبو کموالی موندلی دي.

پخوا دولتي مامورینو له دولتي کوپونونو استفاده کوله. دې مرستې هغوی د زیاتیدونکي تورم په مقابل کې ژغورل. همدا ډول دولت به نانوایي گانو ته د سونگ مواد او اوړه په راټیټه بیه برابرول او د هغو په بدله کې د ډوډۍ بیه یې په مناسب حد کې ټاکله. د ۱۹۹۲ م کال نه وروسته کوپون نور خپل ارزښت له لاسه ورکړی و، ځکه نه مرکزي حکومت او نه ولایتي حکومتونو کولای شول چې خوراکي مواد څنگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په کوپون کې تاکل شوي وو برابر کړي اوویشي. همدا اوس ډېرو نانوایانو سره د کابل او جلال آباد په ښارونو کې د (WFP) او نورو غیر دولتي مؤسسو له خوا مرستې کیږي چې وچه ډوډۍ د بیې په تخفیف سره په زرګونو بیوزلو خلکو خرڅې کړي.

په اوسینو شرایطو کې یو شمیر خیریه مؤسسې په پام کې لري چې له زیان رسیدونکو خلکو سره مرستې وکړي. د نړیوال غذایي سازمان (WFP) خیریه مرستو یو نیم میلیون (۲۰۰۰۰ تنه په کابل کې ۱۱۰۰۰ تنه په کندهار، ۱۹۰۰۰ تنه په جلال آباد ۲۳۱۰۰۰ په مزار شریف کې البته مخکې د ۱۹۹۷ کال له جګړو) اړو انسانانو سره د هېواد په ګوټ ګوټ کې مرستې کولې.

بې شکه چې دا ډول خیریه مرستې په داسې حال کې چې خلک د لنډې مودې په ترخ کې د قحطی له خطر څخه ژغوري، خو د اوږدې مودې د پاره ډېرې نیمګړتیاوې رامنځته کوي. ځکه له یوې خوا خلک په مفت خورۍ روږدي کوي او له بلې خوا لټۍ او ناغیرۍ راپیدا کوي او د کرنې په سکتور کې د داخلي تولیداتو د کمښت سبب کیږي.

د بین المللي ټولنو بشري او پراختیایي مرستې:

په اتیا یمه لسیزه کې د مجاهدینو او روسي عسکرو ترمینځ د سختو جګړو باوجود، افغانستان له بهرنیو سرچینو څخه ډېرې مرستې ترلاسه کولې. په دې وخت کې پخوانی شوروي او متحدینو یې بلاعوضه مرستې د کابل حکومت په واک کې ورکولې. مخالف ځواکونه هم د امریکا، اروپا او غربي هیوادو له سخاوتمندانه مرستو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستفید کیدل.

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرام (UNDP) د ګزارش مطابق په ۱۹۸۹ م کال کې افغانستان ته د بهرنیو مرستو اندازه ۵ . ۱۵۲ میلیونه امریکایي ډالرو ته رسیده. له ۱۹۹۲ م کال وروسته دوه اړخیزو مرستو افغانستان ته په حیرانوونکې ډول کموالي موندلی دی. بنا یی اصلي علت یې د دولت د اساسي بنسټونو سقوط او له افغانستان څخه د بین المللی مالی ادارو وتل وي. بین المللی مالی ادارې: نړیوال بانک، د پیسو بین المللی صندوق او نور بهرنی پراختیا یی بانکونه دي.

د څو وروستیو کلونو په ترڅ کې د دوه اړخیزو یا څو اړخیزو سرچینو له لارې افغانستان ته هیڅ ډول پور نه دی ورکړ شوی.

له یادو شویو ستونزو سره سره د بشری فعالیتونو او بیا رغاونی لپاره بهرنۍ مرستې د ملګرو ملتو د موسساتو او نورو غیر دولتی موسساتو له لارې د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۲ م کلونو په ترڅ کې په چټکۍ سره د زیاتیدو په حال کې وې. ځکه په دې وخت کې د سولې لری لیدا او د ملی پخلاینی پیدا کیدل لاروښانه ښکاریدل په ۱۹۸۸ م کال کې افغانستان ته د چټکو بشری مرستو صندوق جوړ شو چې د ملګر ملتونو د بشری مرستو د هماهنګۍ دفتر په لاس اداره کیده. له ۱۹۸۸ تر ۱۹۹۲ م کال ۲۲۱ میلیونو ډالرو په حدود کې دې صندق ته د مرسته کوونکو هیوادو له خوا برابر کړی شوی و. له ۱۹۹۲ م کال راپدیخوا د بشری مرستو او د بیارغاونی ورو فعالیتونو لپاره جمعی غوښتنو وکړای شول چې ۴۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلیونه ډالره د افغانستان لپاره راټولې کړي.

علاوه پر هغو مرستو چې د جمعي غوښتنو له لارې برابرېږي د ملګرو ملتونو مؤسسات له خپلو اصلي بودجو (چې د هر هیواد ونډه پکې ښکاره ده) څخه هم کار اخیستی دی. په ۱۹۹۶ او ۱۹۹۷ کلونو کې د خوړو نړیوال پروګرام (WFP) د ۲۷۰۰۰۰ متریک ټنو په اندازه د عاجلو مرستو او پراختیایي فعالیتونو لپاره خوراکي مواد په افغانستان کې مصرف کړیدي. په درې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام (UNDP) د فقر ور کولو او د افغانانو ځواکمن کولو پروژو له لارې ۳۳ میلیون ډالره د هیواد په ۲۳ ولسوالیو کې مصرف کړیدي. نړیوالو غیر دولتي مؤسسو هم په وروستیو کلونو کې د بشري او بیارغاونې پروګرامونو لپاره د افغانستان په مختلفو سیمو کې ډېرې منابع په مصرف رسولې دي. بې له شکه چې دغو بهرنیو مرستو د افغانستان دریز مریز شوي اقتصاد په پیاوړتیا او د زیانمنو خلکو په ساتنه کېستره ونډه ذرلودلې ده.

روغتیا:

له جګړې دمخه روغتیایي خدمتونو په افغانستان کې هومره پراختیا نه وه موندلې چې وکولای شي د خلکو روغتیایي لومړنۍ اړتیاوې په تیره بیا په اطراف او بانډو کې ترسره کړي. په ۱۹۸۲م کال کې ۶۸ روغتونونه، ۴۸۳۸ بستره او ۱۱۶۰ تنه ډاکتران په افغانستان کې موجودوو. په کال ۱۹۹۲م کې د ماشومانو د مړینې اندازه په سلو کې ۱۶.۳ ټاکل شوې وه ښایي د ارقم په وروستیو کلونو کې زیات شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی، په هیواد کې منځنی عمر ٤٣ کاله اټکل شوی دی. په سلوکې تقریباً ٦٥ تر ٧٥ خلک په لویو ښارونو او له ٢٠ تر ٢٥ خلک په اطراف او باندو کې له روغتیایي لومړنیو خدمتونو بې برخې دي.

په سلوکې تقریباً ٤٠ خلک په ښارونو او په سلوکې ١٩ په اطراف کې د څښلو پاکې اوبه نه لري. له بلې خوا دغې ویجاړونکې جگړې په زرگونو معیوبین او معلولین یې د افغانستان د وروسته پاتې ټولنې د اوږو بار گرځولي دي.

همدا اوس د هیواد روغتونونه او صحي کلینیکونه په ډېر ابتدایي ډول د ملگرو ملتو او نورو غیر دولتي مؤسسو په مرسته فعالیت لري ملگري ملتونه او غیر دولتي مؤسسې د اړتیاوړ یوه اندازه درمل په ولسوالیو کې روغیتایي کلینیکونو ته برابروي چې په هیڅصورت د هغوی عاجلي اړتیاوي نشي پوره کولای. په ډېرو سیمو کې ساري ناروغۍ او نورې عامې ناروغتیاوې، لکه نس ناستې، ملاریا، د تنفسي جهاز انتانات او نور د مړینې د عمده عواملو څخه گڼل کېږي. ډیرو متخصصو ډاکټرانو او د روغتیایي برخې کارکوونکي د ناوړه شرایطو له امله له بدې ورځی له هیواده وتلي چې دا کار په روغتیایی برخه کې د متخصصینو د کمښت (په تیره نسایي- ولادی برخه کې) سبب شوی دی.

په ماشومانو کې سؤتغذی او له اوبو څخه راټوکیدلی ناروغۍ د هیواد په ځینو برخو کې د زیاتو ستونزو علت جوړوي. د هیواد په کلیو او باندو کې د امیندوارو ښځو ډیره برخه د لنگون په وخت کې خپل ژوند له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه ورکوي. اکثراً زړې بوډۍ چې روغتیایی ابتدایي ښوونې هم نه لري د لنګون ثارنه کوي.

ښوونه او روزنه:

په بشري سرچینو کې ښوونه بهترینه پانګه اچونه ګڼله کیږي. ځکه له دې لارې د اړتیا وړ متخصصین ټولنې ته وړاندې کیږي. له بله پلوه ښوونه او عواید د مزد په سطح او یا د ټولنې په سطح یو تربله ګډه اړیکه لري. د جګړې نه د مخه ښوونیزې ادارې د دولت له خوا تقویه کیدلې. اوس دولتي او سیمه ییز مقامات د هیواد د اجتماعي چارو د دې حیاتي برخې د تمویل ځواک نه لري.

د سواد اندازه ۲۹ په سلو کې د نارینه لپاره او ۱٦ په سلو کې د ښځینه وو لپاره اټکل شوې ده. په ۱۹۹٤ کال کې تقریباً ٤٥ په سلو کې هلکانو او ۱۷ په سلو کې نجونو په مکتبونو کې نومونه ثبت کړي وو.

اوس د نجونو د مکتبونو ډیره برخه د طالبانو ترولکې لاندې سیمو کې تړلې ده. یوازې د بدخشان په ولایت او د شمال اتحاد ترولکې لاندې سیمو کې د نجونو مکتبونه پرانیستي دي.

د جګړې په ترځ کې تقریباً ۲۰۰۰ مکتبونه وران شویدي. د دې مکتبونو زیاته برخه د مرستو کوونکو مؤسسو له خوا بیا رغول شوي دي د هغه ګزارش مطابق چې د نړیوال بانک ترڅارنې لاندې برابر شوی دی په ۱۹۹٦ کال کې تقریباً ٦۰۰ تر ٦٥۰ د ابتدایي دورې مکتبونه اولیسې فعالې وې. د ابتدایي دورې د زده کوونکو شمیره د جګړې له پیل نه مخکې ۸۳۰۰۰۰، زده کوونکو ته رسیده چې دا رقم تر ۱۹۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال پورې ۲۷۰۰۰ زده کوونکو ته راکم شوي دي. تر کال ۱۹۹۱ شپږ پوهنتونونه او د لوړو زده کړو مرکزونه لکه، د کابل پوهنتون، د پولیتخنیک انستیتوت، د طب انستیتوت، د ښوونکي روزنې انستیتوت او اسلامي پوهنتون په کابل کې او د هرات، جلال آباد او مزار شریف پوهنتونونه د محصلانو په مخ خلاص وو. د ۱۷۰۰۰ په شمیر د هلکانو او نجونو په ګډون شاګردان د لوړو زد کړو په دغو مرکزونو کې نومونه ثبت کړي وو. همدا اوس د دغو علمي مرکزونو دروازې د نجونو پر مخ تړلي دي. په اوسنیو شرایطو کې یوازې دوه د ښوونکو د روزنې انستیتو نه د ښځینه وو پر مخ د بدخشان په ولایت کې فعال دي چې د درسي موادو او مسلکي پرسونل له ستونزو سره مخامخ دي. د ښوونکو د معاش کموالی، د درسي موادو قلت، او د هیواد په سطح د تعلیمي نصاب نشتوالی د دولتي تعلیمي ادارو له عمده ستونزو څخه ګڼل کیږي. د ملګرو ملتونو مؤسسې او یو شمیر غیر دولتي مؤسسې د هیواد مکتبونو ته محدودې مرستې وررسوي چې په هیڅ ډول د دې مکتبونو لومړنۍ اړتیاوې نشي پوره کولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU

PROPERTY OF ARIC Established 1989

د استفادې وړ منابع

۱- عبدالحق اميري- د ماسترۍ رساله- د افغانستان د اقتصاد لري ليد د روسانو له اشغاله وروسته او وسله وال جهاد ۱۹۹۳ د رايت پوهنتون- د يتون ښار د امريكا متحده ايالتونه.

۲- عبدالحق اميري- د افغانستان د اقتصادي اوضاع تحليل او د هغه رول د ښځو او ماشومانو په ژوند ۱۹۹۷ (د يونيسيف د درې كلن رپوټ د يوې برخې په توګه چې د هغوى په غوښتنه په پيښور كې برابره شوې وه).

۳- د افغانستان د جمهورى حكومت ګزارش - فبرورى ۱۹۹۲ - د پلان وزارت - كابل افغانستان.

٤- د ملګرو ملتو د خوراك او كرنې دفتر (FAO) زراعتی ستراتيژى ۱۹۹۷ كال.

٥- د ملګرو ملتو د مخدره موادو د كنترول دفتر (UNDCP) د ترياكو د كركلنۍ سروې. ۱۹۹۸ كال.

٦- عبدالحق اميرى- افغانستان د يوبى حدو حصره تورم په درشل كې ۱۹۹٦.

۷- د بشرى پراختيا ر ګزارش (UNDP) ۱۹۹٦.

۸- ستيف رودز - نړۍ د اقتصاد پوهانو په نظر كې - ۱۹۸٥.

۹- مكيش كپيلا - افغانستان ته د برتانيې د مرستو څيړنه - كال ۱۹۹٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال لنډه پېژندنه:

*نوم او تخلص : عبدالحق امیری

*د زوکړې کال : ۱۳٤٤ هـ. ش بهارک، بدخشان.

*زده کړې: لومړنۍ او منځنۍ د بدخشان د بهارک ولسوالۍ ثانوي دوره د فیض آباد ښار، پامیر لیسه.

- لیسانس - د نړیوال اقتصاد پوهنځی - د اسلام آباد اسلامي نړیوال پوهنتون.

- MSC (په اسلامي او پراختیایي اقتصاد کې) د نړیوال اقتصاد پوهنځی.

- MS (په عملي او اجتماعي اقتصاد کې) د رایت پوهنتون، دیتون ښار، د امریکا متحده ایالات.

وظیفه : - د پلان او پلټنې په څانګه کې د پلټنې مشاور د پیښور تعلیمي مرکز - پاکستان.

- د افغانستان لپاره د ملګرو ملتو د بشري مرستو د انسجام دفتر د پروګرام مدیر، اسلام آباد - پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
5.0
AMI
8136
cp-1

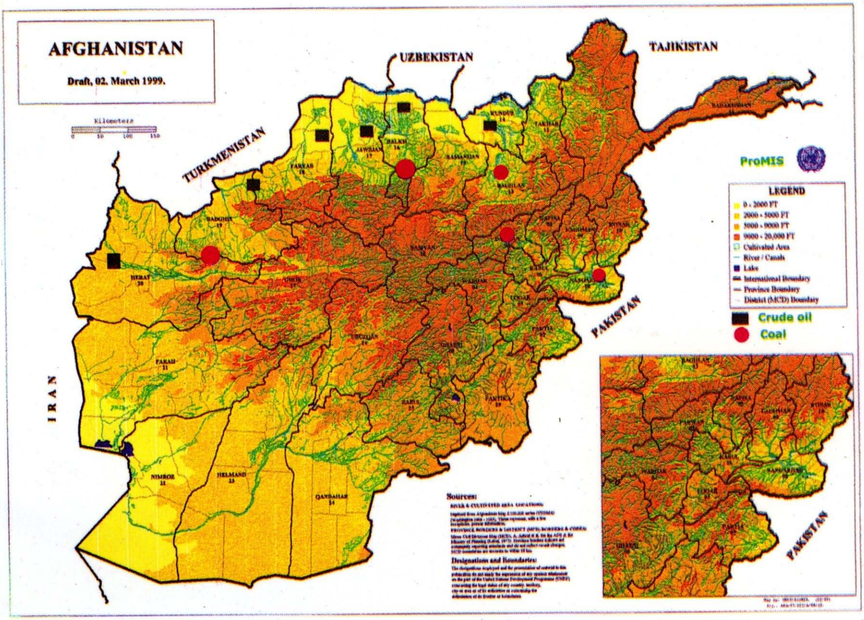

د اریک گرځنده کتابتون

ځواکمن

د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اریک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره: ۲۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library